

Неорганічна хімія

Роман Гладішевський

кафедра неорганічної хімії

*Львівський національний університет
імені Івана Франка*

Тема 21.

**Комплексні сполуки:
будова, номенклатура,
теорія Вернера, дисоціація.**

Координаційна теорія Вернера

Альфред Вернер
1866-1919

Атомні сполуки (BaO , CO_2 , H_2O) – сполуки першого порядку, молекулярні сполуки (BaCO_3 , $\text{CoCl}_3 \cdot 6\text{NH}_3$) – сполуки вищого порядку.

Більшість елементів крім звичайної, або головної, валентності здатні виявляти ще й додаткову – побічну, або координаційну.

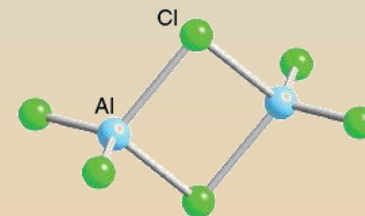
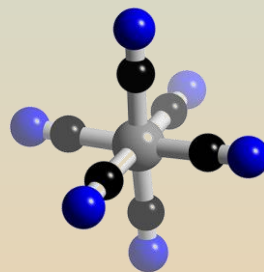
За рахунок неї відбувається утворення сполук вищого порядку, найбільш стійкі з яких називають **комплексними**.

Характеристика комплексних сполук

Координаційна сфера, або комплекс – стале угруповання атомів, що виникло внаслідок розміщення в просторі навколо центрального атома (**комплексоутворювача**) інших атомів, іонів чи молекул (**лігандів**), яке в хімічних реакціях поводить ся індивідуально.

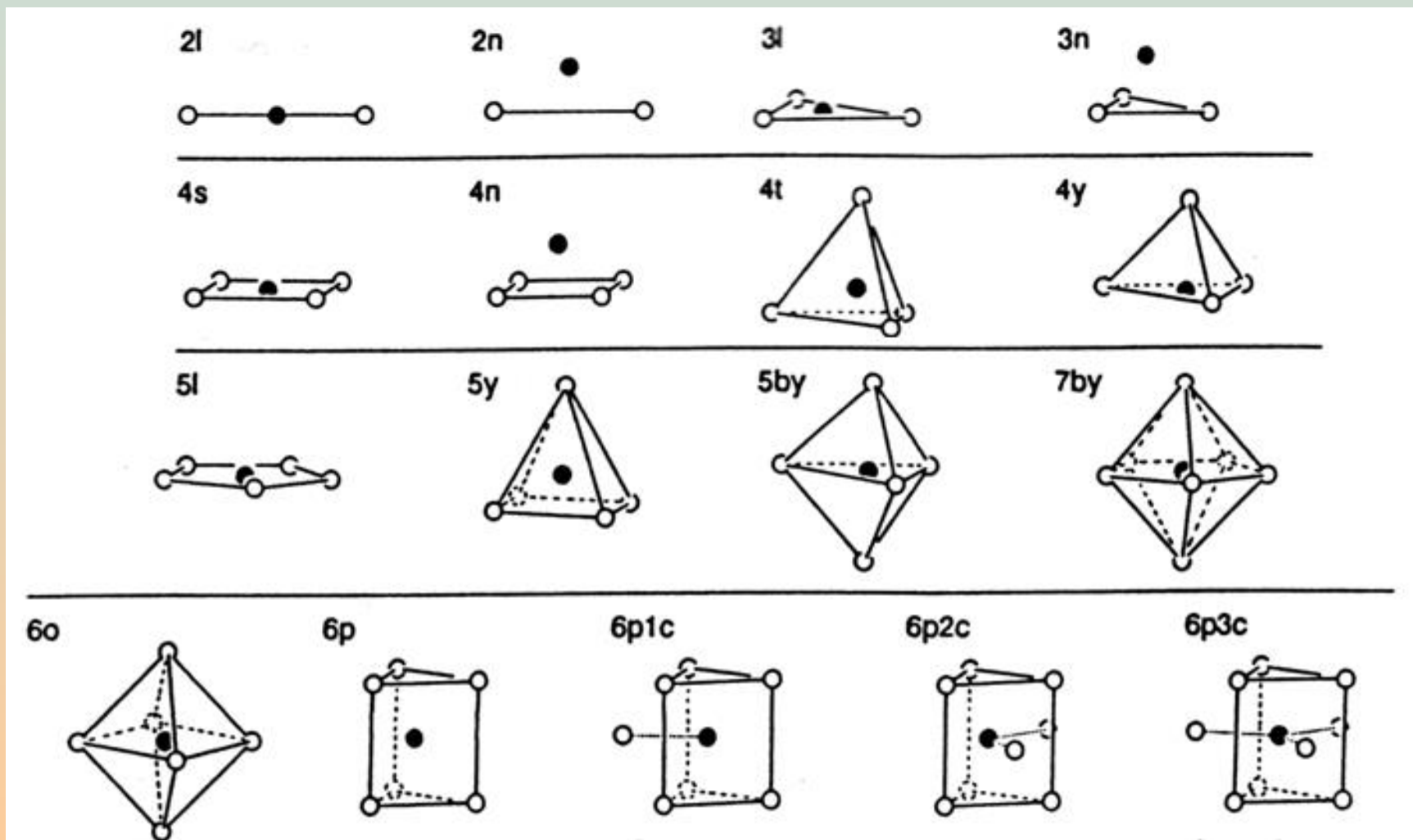
$[\text{Fe}(\text{CN})_6]^{3-}$ – гексаціаноферат(III)

$[\text{Al}_2\text{Cl}_6]$ – димер алюміній хлорид

Комплекс матиме характер катіона або аніона, якщо сумарний заряд координованих груп не дорівнює заряду центрального іона. У цьому разі координаційна сполука має **зовнішню сферу**.

Координаційне число, або лігандність, у комплексній сполуці – кількість атомів лігандів, безпосередньо зв'язаних з центральним атомом.

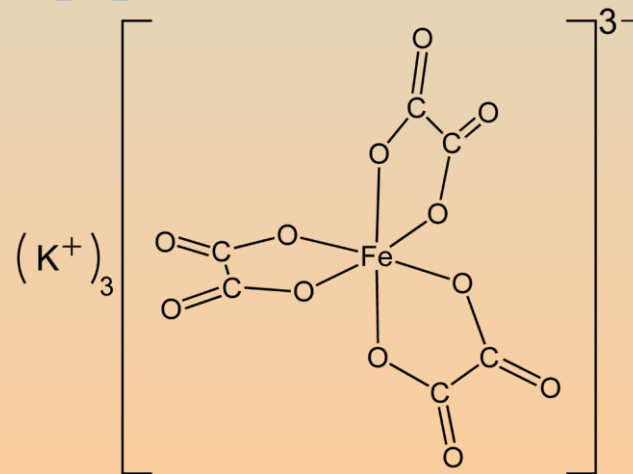
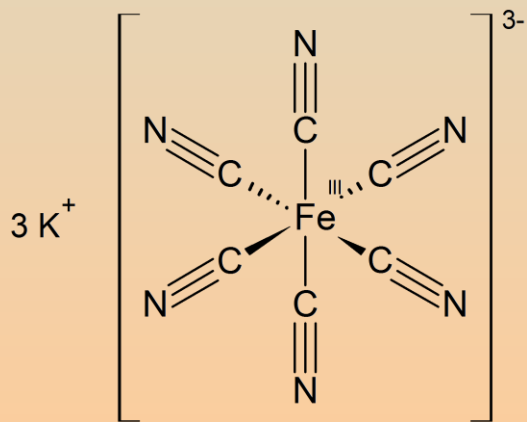

Лігандами можуть бути нейтральні молекули (H_2O , NH_3 , CO), одноатомні аніони (F^- , Cl^- , Br^-) та складні кислотні залишки (CO_3^{2-} , SO_4^{2-} , CN^- , NO_2^-).

Кількість місць, які займає кожний ліганд у координаційній сфері, називають **координаційною ємністю**, або **дентатністю** ліганда.

$\text{K}_3[\text{Fe}(\text{CN})_6]$ – калій гексаціаноферат(III)

$\text{K}_3[\text{Fe}(\text{C}_2\text{O}_4)_3]$ – калій триоксалатоферат(III)

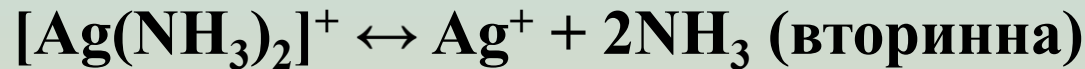
Комплексними, або координаційними, називають сполуки, кристалічні ґратки яких складаються з поліатомних угруповань (комплексів), здатних існувати самотійно.

Реакції, в результаті яких одержують комплекси, називають **реакціями комплексоутворення, або комплексоутворенням**.

Роль центрів координації найчастіше виконують катіони перехідних металів (**метали VIII групи, підгруп Cu та Zn**), інколи аніони (**I⁻, Cl⁻, Br⁻, NCS⁻**) або нейтральні атоми (**B, Si, P, N**).

Комплекси, ліганди яких швидко заміщуються іншими лігандами, називають **лабільними**. Комплекси, що мають протилежну здатність до взаємодії, – **інертними**.

Дисоціація комплексних сполук

Константа дисоціації (константа нестійкості):

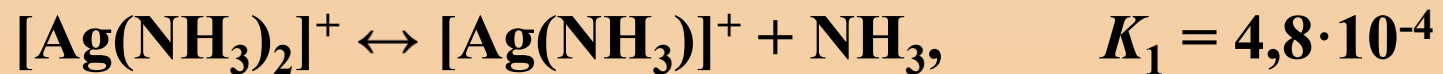
$$K_{\text{дис}} = ([\text{Ag}^+] [\text{NH}_3]^2) / [[\text{Ag}(\text{NH}_3)_2]^+] = 5,8 \cdot 10^{-8}$$

Константа утворення (константа стійкості):

$$K_{\text{утв}} = [[\text{Ag}(\text{NH}_3)_2]^+] / ([\text{Ag}^+] [\text{NH}_3]^2) = 1,7 \cdot 10^7$$

Для стійких комплексів $K_{\text{дис}} < 10^{-5}$, для малостійких $K_{\text{дис}} > 10^{-1}$.

Вторинна дисоціація відбувається ступінчасто:

$$K_{\text{дис}} = K_1 \cdot K_2 \dots K_n,$$

$$K_{\text{дис}} = 5,8 \cdot 10^{-8}$$

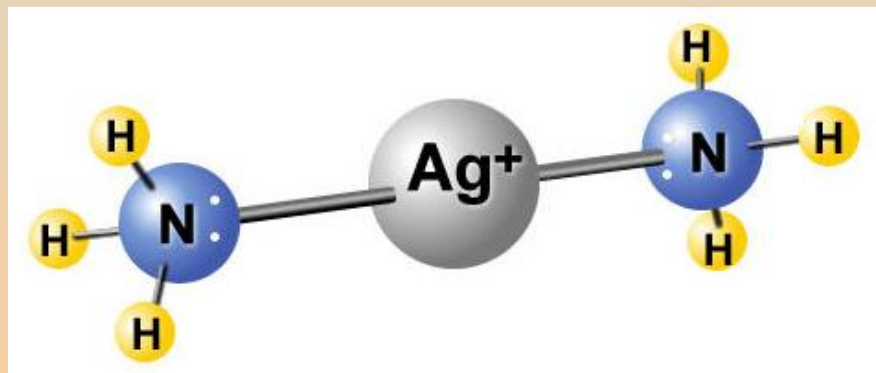
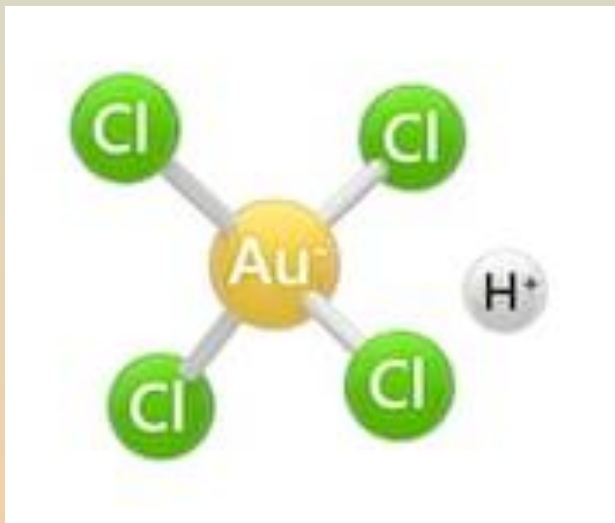
Класифікація комплексних сполук

За належністю до певного класу сполук:

комплексні кислоти ($\text{H}[\text{AuCl}_4]$)

комплексні основи ($[\text{Ag}(\text{NH}_3)_2]\text{OH}$)

комплексні солі ($\text{K}_4[\text{Fe}(\text{CN})_6]$)

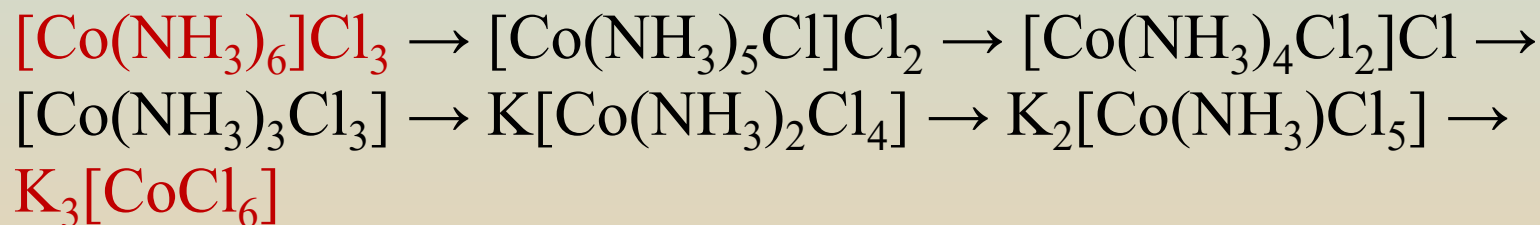
За природою лігандів:

аквокомплекси ($[\text{Ac}(\text{H}_2\text{O})_6]\text{Cl}_3$)

амінокомплекси ($[\text{Ag}(\text{NH}_3)_2]\text{Cl}$)

ацидокомплекси ($\text{K}_2[\text{PtCl}_6]$, $\text{K}_3[\text{Fe}(\text{CN})_6]$)

гідроксокомплекси ($\text{K}_3[\text{Al}(\text{OH})_6]$)

За характером сумарного електростатичного заряду:

катионні ($[\text{Cu}(\text{NH}_3)_2]^+\text{Cl}^-$)

аніонні ($\text{K}^+_2[\text{PtCl}_6]^{2-}$)

нейтральні ($[\text{Ni}(\text{CO})_4]$)

За координаційною ємністю лігандів

За координаційним числом центрального атома

Природа центрального атома та характер його зв'язку з лігандами

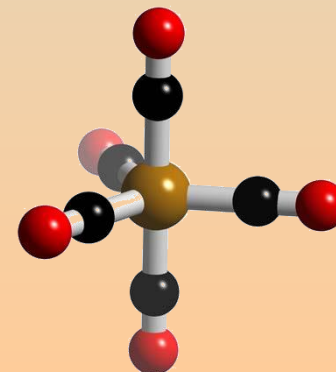
Моноядерні сполуки з позитивним ступенем окиснення центрального атома (акво-, аміно-, ацидокомплекси).

Полядерні сполуки, які містять два або кілька центральних атомів того самого або різних елементів з позитивним ступенем окиснення ($[(\text{H}_3\text{N})_5\text{Co}-\text{O}-\text{O}-\text{Co}(\text{NH}_3)_5]\text{Br}_4$).

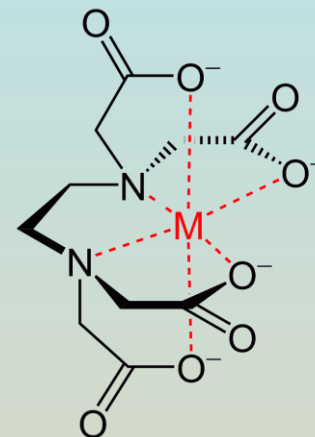
Зв'язувальні містки: $-\text{Cl}$, $-\text{O}-$, $-\text{O}-\text{O}-$, $-\text{OH}$, $-\text{NH}$, $-\text{NH}_2$, $-\text{SO}_4$.

Сполуки з негативним ступенем окиснення центрального атома ($\text{Cs}[\text{I}(\text{I}_2)_4]$, $\text{Na}_2[\text{S}_3]$, $\text{Na}[\text{Co}(\text{CO})_4]$).

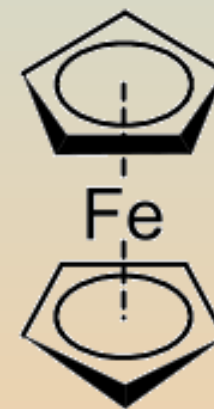
Сполуки з нульовим ступенем окиснення центрального атома ($[\text{Fe}(\text{CO})_5]$).

Хелатні та внутрішньокомплексні сполуки, які містять бі- або полідентатний ліганд, який “захоплює” центральний атом, утворюючи цикл.

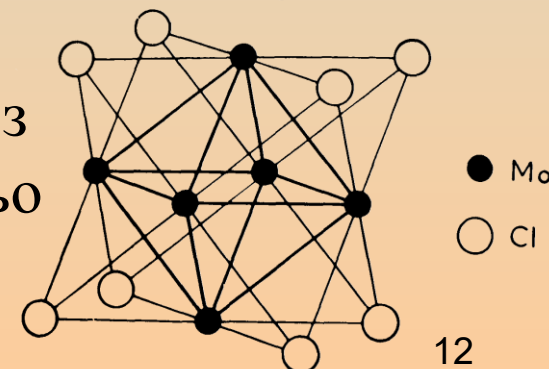

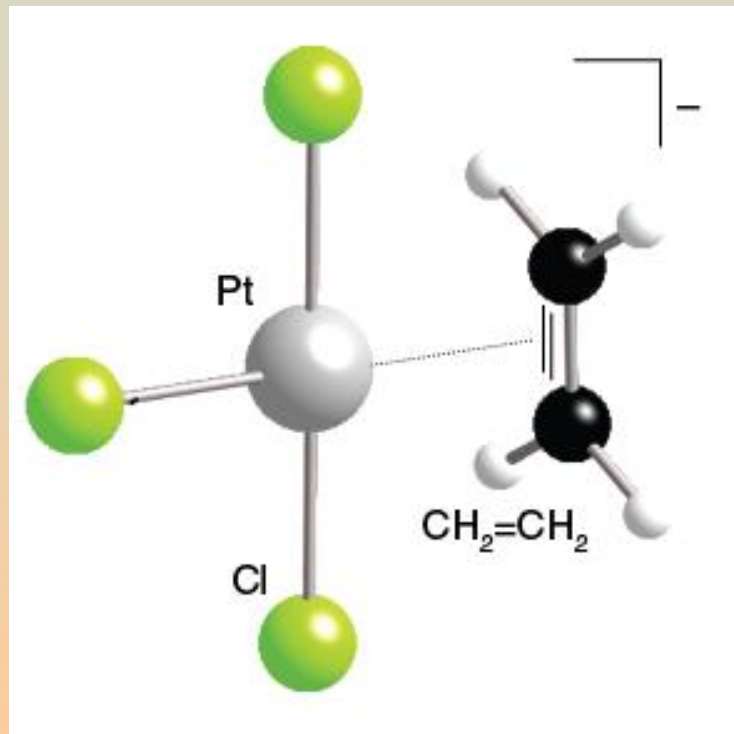
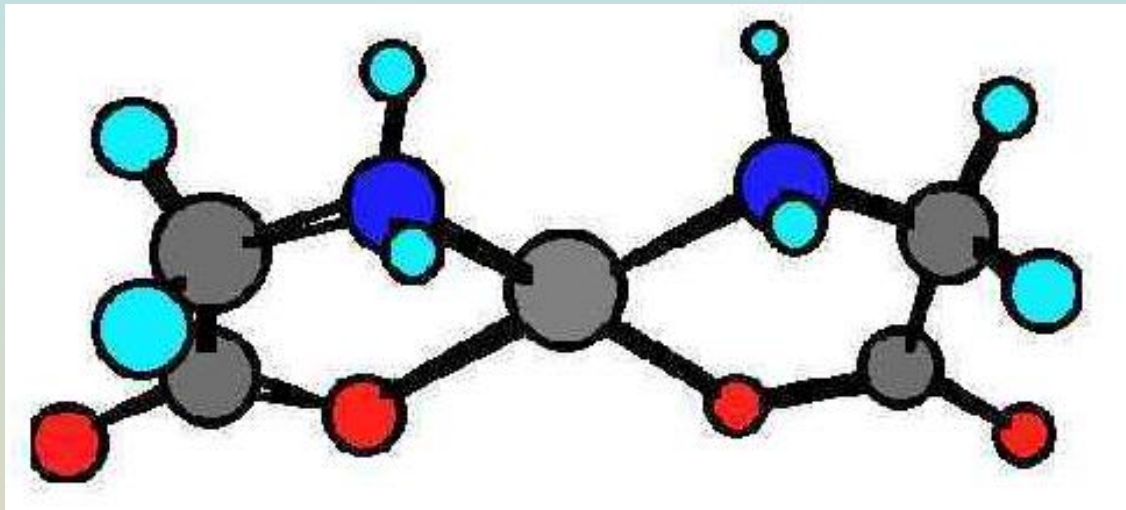
π -Комплекси містять ліганди з π -зв'язками, які координуються центральним атомом через систему π -зв'язків ($\text{K}[\text{Pt}(\text{C}_2\text{H}_4)\text{Cl}_3]$).

Сандвічеві сполуки, будова яких нагадує бутерброд, оскільки їхні центральні атоми розташовані між площинами двох лігандів.

Кластерні сполуки, що містять угруповання з двох або кількох атомів металів, безпосередньо зв'язаних один з одним в оточенні лігандів.

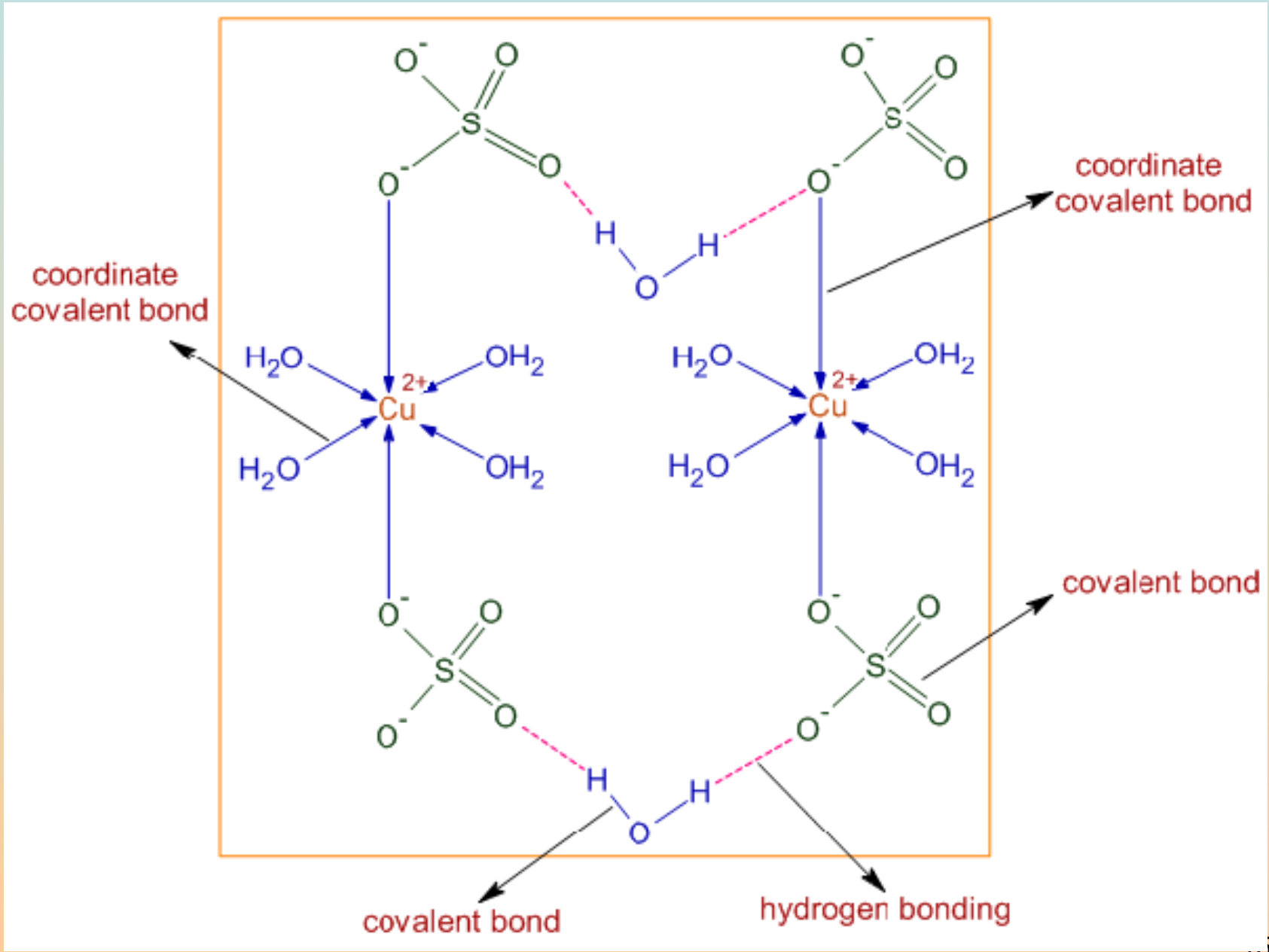

Клатрати, або сполуки включення, утворені заглибленням молекул або атомів однієї речовини у вільні порожнини кристала або у порожнину великої молекули іншої речовини ($4\text{Xe}\cdot 23\text{H}_2\text{O}$).

Адукти – комплексні сполуки, що утворюються в результаті реакції приєднання двох нейтральних молекул, одна з яких є донором, а друга акцептором електронів ($\text{F}_3\text{B}:\text{NH}_3$).

Надкомплексні сполуки, кількість лігандів в яких перевищує координаційне число комплексоутворювача ($\text{CuSO}_4\cdot 5\text{H}_2\text{O}$).

Номенклатура комплексних сполук

Спочатку називають простий або комплексний катіон, потім – простий або комплексний аніон.

Називаючи комплексні іони, насамперед вказують ліганди (L) – аніонні, нейтральні та катіонні, а потім центральний атом (M), не розділяючи їх: $[M L^+ L^0 L^-]$.

H^- – гідридо-

F^- – флюоро-

O^{2-} – оксо-

O_2^{2-} – пероксо-

S^{2-} – тіо-

OH^- – гідроксо-

CN^- – ціано-

NCO^- – ціанато-

SCN^- – тіоціанато-

NCS^- – ізотіоціанато-

NO_2^- – нітро-

ONO^- – нітрито-

NH_2^- – амідо-

NH^{2-} – імідо-

$C_2O_4^{2-}$ – оксалато-

$NH_2(CH_2)_2NH_2$ –

етилендіамін-

H_2O – аква-

NH_3 – амін-

CO – карбоніл-

NO – нітрозил-

H^+ – гідрогено-

H_3O^+ – оксоно-

NH_4^+ – амоно-

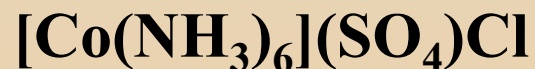
$N_2H_5^+$ – гідразино-

гідроген **гекса**карбонілванадат(І)

тетрамінкупрум(ІІ) **ди**гідроксид

трифлюоро**три**аквахром(ІІІ)

